

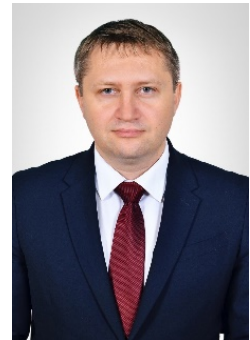

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Сергій Миколайович ГУСАРОВ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

Андрій Миколайович ЯЩЕНКО,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ СУДИМОСТІ ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Кримінальний кодекс України (далі – КК) має своїм завданням правове забезпечення охорони найбільш важливих соціальних цінностей і благ, яким потенційно в результаті вчинення кримінально-протиправних посягань заподіяна або може бути заподіяна шкода, а також запобігання їх вчиненню як окремими нестійкими особами, так і особами, які раніше вже зазнавали державного осуду.

Для здійснення цих завдань КК закріплюється перелік тих протиправних діянь, які є кримінальними правопорушеннями, та визначається неминучість або потенційна можливість настання різних за ступенем своєї суворості кримінально-правових наслідків їх вчинення.

Одним із таких кримінально-правових наслідків є судимість. Феномен цього правового явища полягає в тому, що судимість, за влучним зауваженням В. В. Голіни, може використовуватися для досягнення наступних завдань: а) підвищення правового впливу на засудженого шляхом створення для нього стану судимості; б) досягнення і закріплення цілей покарання і кримінальної відповідальності; в) слугування як елемент конструкціювання складів протиправних посягань з підвищеним ступенем тяжкості; г) попередження вчинення рецидиву протиправних посягань як особою, що має судимість, так і іншими особами¹. Інакше кажучи, судимість є юридичним підґрунтям для державно-владного спостереження за поведінкою особи після її засудження обвинувальним вироком суду, що набрав чинності, з метою досягнення цілей різних форм кримінально-правового реагування.

У теорії кримінального права та кримінології різні аспекти проблематики інституту судимості висвітлювала чимала кількість вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: О. М. Бандурка, В. В. Голіна, О. О. Дудоров, В. М. Куц, О. М. Литвинов, С. О. Муратова, Ю. В. Орлов, М. І. Панов, А. О. Пінаєв, Є. О. Письменський, А. О. Расюк, М. І. Хавронюк та багато інших дослідників. Переважна більшість наукових публікацій вказаних авторів присвячена аналізу кола обставин, з якими пов'язується виникнення та припинення стану судимості. Вочевидь їх наукові здобутки стали вагомим внеском у вивчення проблем судимості. Разом з цим, значною мірою вільною зоною наукового пошуку залишається дослідження проблем судимості під іншим кутом зору, зокрема в аспекті прояву судимості як іншого заходу кримінально-правового характеру або кримінально-правового наслідку вчиненого протиправного посягання. Це, у свою чергу, зумовлює постановку і вирішення питань щодо сутності судимості як правового явища, поняття та ознак судимості як іншого заходу кримінально-правового характеру, поняття та особливостей застосування судимості в механізмі реалізації кримінальної відповідальності, нарешті, питання щодо складнощів, які виникають або можуть виникати у суб'єктів правозастосування під час застосування норм про судимість, її погашення або зняття. Вказане, власне, й обумовлює зацікавленість до обраної тематики наукової публікації та її науково-практичне значення.

Мета цієї статті полягає в уточненні існуючих підходів щодо сутності судимості, її поняття та ознак, критеріїв систематизації правових обмежень, обтяжень або заборон судимості, формулюванні поняття та виявленні особливостей застосування норм про судимість в механізмі реалізації кримінальної відповідальності та виробленню на цій підставі власних узагальнених висновків, які б сприяли розширенню та подальшому розвитку наукового уявлення про судимість як різновид інших заходів кримінально-правового характеру.

Виклад основного матеріалу. Постановка та висвітлення питання щодо правової природи судимості у спеціальній кримінально-правовій та

¹ Голіна В. В. Судимість : монографія. Харків : Харків юридичний, 2006. С. 19.

кримінологічній літературі не є новою. У доктрині кримінального права та кримінології цьому питанню приділена увага значної кількості вітчизняних та зарубіжних вчених-криміналістів, які, прийнявши найактивнішу участь у її розробці та вирішенні, висловили чималу кількість різних цікавих поглядів та думок, які, безсумнівно, заслуговують лише схвальної оцінки¹. Водночас, не заглиблюючись детально у їх безпосереднє висвітлення, зосередимо особливу увагу лише на тій окремій висловленій позиції, згідно з якою сутність судимості полягає в тому, що вона, хоча, насамперед, й уособлюється з певним специфічним правовим станом засудженої з призначенням покарання особи, але все ж таки, будучи своєрідним нагадуванням про минуле і застереженням про можливе настання певних наслідків у майбутньому, є одним із засобів кримінальної відповідальності, а саме правовим засобом досягнення і закріплення цілей як покарання, так і кримінальної відповідальності у цілому². Тобто судимість за своєю суттю є окремим відмінним від покарання, хоча водночас і субсидіарним щодо нього, іншим заходом (засобом) кримінально-правового впливу. У зв'язку з цим, слід повністю погодитися з тими вітчизняними дослідниками, які під судимістю розуміють один із примусових заходів кримінально-правового характеру, суть якого полягає у тому, що особа внаслідок засудження її за вчинене кримінальне правопорушення протягом певного строку, починаючи з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду і до моменту погашення її або зняття, зазнає певних заборон або обмежень прав і свобод, що виходять за межі призначеного покарання.³

До речі, в проекті нового КК України (далі – проект КК) судимість також належить до різновиду засобів (заходів) кримінально-правового характеру (ст. 3.1.2.), хоча у ст. 3.9.1. цього документу його авторами й зазначено, що судимість водночас являє собою правовий статус, в якому перебуває особа, засуджена за вчинення кримінального правопорушення, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду і до дня зняття судимості⁴.

З огляду на вищенаведене доктринальне поняття судимості, уявляється, що його формулювання у вигляді, запропонованому у ст. 3.9.1. проекту КК, підкреслює лише одну із можливих характеристик судимості, причому не визначальну або змістовну, а скоріше похідну. В. В. Голіна звертає увагу на те, що необхідно розрізняти низку понять, складовим елементом яких є судимість, але з різним змістом: судимість як факт засудження;

¹ Кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ: Істина, 2011. С. 938; Письменський Є. О. Інститут судимості в кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. С. 6; Шаутаева Р. Х. Судимость как форма реализации уголовной ответственности. Вестник Удмурдского университета. 2010. Вып. 2. С. 105.

² Голіна В.В. Судимость: монографія. Харків: Харків юридичний, 2006. С. 18-24; Муратова С. О. Судимость в системе институтов Загальної частини кримінального права України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2015. С. 8, 24.

³ Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. С. 368-369.

⁴ Новий Кримінальний кодекс України: проект тексту станом на 14.07.2022 / EUAM: Ukraine: Новий Кримінальний кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

судимість як певний правовий стан конкретної особи; інститут судимості; стан судимості у суспільстві. Водночас для виконання завдань, які постають перед інститутом судимості, законодавець закріплює комплекс правових обмежень, обтяжень або заборон. При цьому сам по собі правовий стан (статус) судимості є нікчемним без визначених за волею законодавця у відповідних законодавчих актах різних негативних наслідків загальноправового та кримінально-правового характеру¹.

Розуміння правової природи судимості як комплексу правових обмежень, обтяжень або заборон дозволяє окремими дослідникам стверджувати, що мінімальні такі обмеження, обтяження або заборони, є невід'ємним компонентом осуду особи, єдиною можливою формою якого є обвинувальний вирок суду. А це, у свою чергу, обумовлює виключення можливості анулювання судимості у зв'язку зі звільненням особи від призначення покарання² або, як задекларовано у ч. 3 ст. 88 КК, у випадку засудження особи за вироком суду без призначення покарання або із звільненням від покарання. Тут доречно зазначити, що певною мірою розуміння комплексу обмежень, обтяжень та заборон судимості як суттєвого атрибуту осуду особи, простежується й в окремих положеннях проекту КК. Скажімо, ч. 2 ст. 3.9.2. документу декларовано, що у випадку непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення (стаття 3.3.2 цього Кодексу), судимість погашається – через один рік після набрання законної сили обвинувальним вироком суду³.

Отже, цілком виправдано буде визначати поняття судимості з урахуванням того, що це явище є невід'ємним атрибутом осуду особи, єдиною можливою формою якого є виключно обвинувальний вирок суду. У зв'язку з цим, поняття судимості може бути репрезентовано комплексом визначених законом правових обмежень, обтяжень або заборон, які накладаються на засудженого за вчинення кримінального правопорушення одночасно з призначенням покарання або без такого призначення (в перспективі) та (або) звільненням його від відбування покарання з випробуванням.

Зазначимо, що правові обмеження, обтяження або заборони, як правові наслідки судимості, мають як загальноправовий, так і кримінально-правовий характер. Зокрема, встановлені законом обмеження, обтяження або заборони загальноправового характеру, які зазнає особа, яка має судимість, полягають у тому, що, скажімо, такі окремі обмеження та заборони є перешкодою для здійснення якоїсь діяльності або обіймання певних посад, допуску до державної таємниці, виїзду за кордон громадянина України та прийнятті до громадянства України, застосування амністії, застосування адміністративного нагляду, збільшення мінімального розміру застави як

¹ Голіна В. В. Судимість : монографія. Харків : Харків юридичний, 2006. С. 24.

² Нерепуренко А. А. Перспективы законодательного закрепления статуса судимости как основной формы реализации уголовной ответственности. *Научный вестник Омской академии МВД России*. 2012. № 2 (45). С. 41–42.

³ Новий Кримінальний кодекс України : проект тексту станом на 14.07.2022 / EUAM: Ukraine: Новий Кримінальний кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

запобіжного заходу, позбавлення права на отримання певних пільг, призову на строкову військову службу в мирний час тощо. Визначені законом кримінально-правові та кримінально-виконавчі обтяження судимості знаходять своє вираження у таких нормах КК та Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК): 1) ч. 4 ст. 32, ст. 34, ч. 2 ст. 185, ч. 3 ст. 212 КК та ін., оскільки судимість впливає на визнання повторності або рецидиву кримінальних правопорушень та у зв'язку з цим на кваліфікацію кримінального правопорушення у разі зазначення наявності судимості (судимості-повторності) особи як кваліфікуючої ознаки; 2) ч. 2 ст. 58, ч. 2 ст. 62, п. 3 ч. 1 ст. 65, п. 1 ч. 2 ст. 67, 69, 69-1, ст. 71 КК, оскільки судимість враховується при виборі окремих видів покарання, а протягом строку відбування покарання створює підстави для застосування спеціальних обмежень щодо засуджених, впливає на загальний або спеціальний порядок призначення покарання; 3) ч. 3 ст. 49 КК, оскільки судимість враховується при визначенні того, чи має місце переривання перебігу давності притягнення до кримінальної відповідальності; 4) ч. 6 ст. 80 КК, оскільки за злочини проти миру безпеки людства, передбачені ст. 437–439 та ч. 1 ст. 442 КК, судимість є підставою для незастосування давності виконання обвинувального вироку; 5) ч. 2 ст. 18 КВК, оскільки судимість впливає на умови режиму виконання покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк. Крім того, кримінально-правові обтяження судимості, полягають у тому, що судимість є перешкодою для звільнення особи від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених ст. 45, 46, 47, 48, 97 КК, та звільнення від покарання або його відбування (ч. 1 ст. 75, пункти 2 і 3 ч. 3 ст. 81, пункти 2 і 3 ч. 4 ст. 82, п. 2 ч. 3 ст. 107 КК)¹.

Окремими вітчизняними дослідниками зазначається, що передбачені законом загальноправові обмеження та заборони судимості, суперечать ч. 3 ст. 3 КК, згідно з якою «злочинність діяння, а також його караність та інші правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом»². Така доктринальна позиція виглядає сумнівною, оскільки, по-перше, положення ч. 3 ст. 3 КК свідчать про те, що законом України про кримінальну відповідальність визначаються не правові, а кримінально-правові наслідки. А, по-друге, хоча загальноправові обмеження та заборони судимості дійсно й передбачені в інших законодавчих актах, вони відносяться до обмежень та заборон, що випливають із факту визнання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, судимою³. Саме тому, ч. 2 ст. 88 КК й задекларовано, що судимість має правове значення у разі вчинення нового кримінального правопорушення, а також в інших випадках, передбачених законами України.

¹ Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 343–344; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 263–264.

² Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Баїте, 2014. С. 370.

³ Нечипуренко А. А. Проблемы идентификации некарательных правоограничений уголовной ответственности. *Научный вестник Омской академии МВД России*. 2013. № 3(50). С. 18.

Тобто передбаченість загальноправових обмежень та заборон судимості в інших законодавчих актах визначально ґрунтується на положеннях норм кримінального законодавства.

Звідси судимість, змістом якої є вказані загальноправові обмеження та кримінально-правові обтяження, являє собою інший примусовий захід кримінально-правового характеру, який, з одного боку, є субсидіарним до покарання засобом досягнення і закріплення цілей покарання та кримінальної відповідальності, а, з іншого, – невід’ємним компонентом осуду особи за вчинення кримінального правопорушення. Як правовий феномен судимість характеризується наступними ознаками: 1) вона є засобом досягнення і закріплення цілей покарання та кримінальної відповідальності; 2) судимість є невід’ємним компонентом осуду особи за вчинення кримінального правопорушення з призначенням покарання або без такого призначення (в перспективі) та (або) звільненням від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75, 79 КК; 3) вона породжує несприятливі для засудженої особи правові обмеження, обтяження або заборони і тим самим виникнення певного правового стану засудженої особи; 4) судимість триває протягом визначеного законом часу; 5) має індивідуальний характер щодо суб’єкта кримінального правопорушення.

Розуміння судимості як різновиду інших заходів кримінально-правового характеру зумовлює також постановку і вирішення окреслених на початку цієї публікації питань, пов’язаних із застосуванням цього заходу кримінально-правового впливу. З цього приводу, насамперед, зазначимо, що дослідження проблем, пов’язаних із застосуванням комплексу правових обмежень, обтяжень та заборон судимості, певною мірою засвідчує динамічний, а не статичний аспект буття цього правового явища, результатом якого є відчуття засудженою особою відмінних від покарання несприятливих правових наслідків некарального характеру. При цьому окремі з них у разі вчинення протягом строку судимості нового кримінального правопорушення можуть постати вже в іншій формі, зокрема у вигляді несприятливих наслідків карального характеру, в тому сенсі, що вони можуть підвішувати каральний ефект можливого призначеного покарання за його вчинення.

Доречно також зазначити, що у спеціальній літературі складно віднайти будь-які можливі варіанти визначення поняття застосування судимості, а точніше поняття застосування обмежень, обтяжень або заборон судимості, хоча вища судова інстанція у своїх керівних роз’ясненнях й вказує на те, що правильне застосування правових норм про судимість, її погашення та зняття має важливе значення для вирішення кримінальних справ у разі вчинення особою нового злочину¹. Це пояснюється тим, що все, що пов’язано з судимістю, її виникненням, погашенням та зняттям, сприймається в теорії

¹ Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості: постанова Пленуму Верховного Суду України № 16 від 26.12.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016700-03#Text>.

кримінального права і кримінології аксіоматично, без можливих натяків на відхилення від традиційних орієнтирів вивчення цього правового явища.

Системний аналіз положень чинного кримінального законодавства, а також огляд наявної спеціальної літератури, в якій автори невимусовно мимоволі певною мірою торкаються окресленого питання, дозволяє стверджувати, що у механізмі реалізації кримінальної відповідальності, застосування кримінально-правових обтяжень та загальноправових обмежень або заборон судимості здійснюється під час покладання (індивідуалізації) кримінальної відповідальності. В. В. Голіна з цього приводу зазначає, що хоча судимість абстрактно й передбачає певні позбавлення та обмеження, але їх реальна міра (обсяг, умови наступу, час дії тощо) визначається конкретною судимістю, яка (міра) обумовлюється індивідуалізацією кримінальної відповідальності. Отже, індивідуалізація останньої виступає як передумова настання негативних правових наслідків певної судимості особи. Особа вважається такою, що має судимість, не взагалі, а конкретну судимість, яка щільно пов'язана з вчиненням особою протиправним посяганням і призначенням судом покаранням¹.

З огляду на це зазначимо, що обсяг судимості включає визначений законом конкретний перелік тих правових обмежень, обтяжень та заборон, який може бути репрезентований наступними двома умовними групами наслідків:

1) визначеними законом обмеженнями, обтяженнями та заборонами загальноправового та кримінально-правового характеру, які за вчинення кримінального правопорушення покладаються на засудженого обвинувальним вироком, що набрав чинності. Переважну їх більшість становлять різні види визначених законом загальноправових обмежень або заборон. Щодо таких обтяжень кримінально-правового характеру, то вони випливають, скажімо, зі змісту ч. 6 ст. 80 КК та ч. 2 ст. 18 КВК;

2) визначеними законом обтяженнями або обмеженнями чи заборонами, переважно, кримінально-правового характеру, які за вчинене кримінальне правопорушення покладаються на засудженого обвинувальним вироком, що набрав чинності, але які засуджений реально відчує лише у випадку вчинення ним нового або нових кримінальних правопорушень. У такому разі конкретний обсяг судимості (більший або менший) залежить від виду кримінального правопорушення, ступеня тяжкості вчиненого злочину, форми вини, кількості вчинених нових кримінальних правопорушень. Це, власне, ті обтяження кримінально-правового характеру, які випливають зі змісту вже наведених положень чинного КК (ч. 4 ст. 32, ст. 34, п. 3 ч. 1 ст. 65, п. 1 ч. 2 ст. 67 та ін.). По суті вони зводяться до того, що вже накладенні обвинувальним вироком, що набрав чинності, обмеження, обтяження або заборони судимості іманентно у майбутньому вплинуть на кваліфікацію нового або нових кримінальних правопорушень, призначення за їх вчинення покарання та застосування інших заходів кримінально-правового характеру,

¹ Голіна В.В. Судимість : монографія. Харків : Харків юридичний, 2006. С. 18.

у тому числі й на прийняття рішення про унеможливлення застосування окремих з них. Критерієм такого поділу несприятливих наслідків судимості є кримінальне правопорушення, а точніше факт його вчинення вперше або факт його вчинення знову протягом строку судимості.

Отже, конкретний обсяг загальноправових та кримінально-правових обмежень, обтяжень або заборон судимості, що накладається на засуджених обвинувальним вироком суду, що набрав чинності, залежить від вчиненого кримінального правопорушення, а також факту вчинення нового або нових кримінальних правопорушень, а саме: від категорії вчиненого кримінального правопорушення (злочину або кримінального проступку); від ступеня тяжкості вчиненого злочину та форми вини (умисний або необережний нетяжкий, тяжкий або особливо тяжкий злочин), характеру вчиненого кримінального правопорушення, кількості вчинення нових кримінальних правопорушень тощо.

З приводу умов застосування судимості хотілося б зазначити, що за загальним правилом, визначені законом загальноправові та кримінально-правові обтяження, обмеження та заборони судимості за вчинення кримінального правопорушення накладаються на всіх засуджених обвинувальним вироком суду, лише за умови набрання ним чинності та, принаймні, натепер включення інформації про обвинуваченого у скоєнні кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи до Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, або включення інформації про наявність у засудженої особи індивідуалізованої судимості до інформаційно-аналітичної системи «Облік відомостей про притягнення особи до кримінальної відповідальності та наявності судимості»¹.

Час дії (строк судимості) загальноправових та кримінально-правових обмежень, обтяжень та заборон різний. У першу чергу, це обумовлено категорією вчиненого кримінального правопорушення (кримінального проступку або злочину), ступенем тяжкості вчиненого злочину та призначеного у певному розмірі штрафу та інших покарань як пов'язаних, так і не пов'язаних з позбавленням волі, а також випадками вчинення нового кримінального правопорушення чи ситуаціями констатації інших проявів девіантної поведінки засудженого. У загальному вигляді він визначений у ст. 89, 90 КК. Зокрема, можливі такі варіанти конкретної міри судимості, зважаючи на час її дії:

– винних осіб засуджено за вчинення кримінального проступку. Час дії судимості визначається часом виконання призначеного покарання;

¹ Положення про інформаційно-аналітичну систему «Облік відомостей про притягнення особи до кримінальної відповідальності та наявності судимості»: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30.03.2022 № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0425-22#Text>; Порядок формування та ведення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту: наказ Міністерства юстиції України від 26 червня 2018 року № 2023/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0762-18#Text>.

- винних осіб засуджено відповідно до ст. 75, 79 КК. Час дії судимості визначається часом призначеного іспитового строку, за умов визначених у п. 1 і 2 ч. 1 ст. 89 КК;

- винних осіб засуджено та достроково звільнено від відбування покарання у вигляді службового обмеження для військовослужбовців або тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців. Час дії судимості визначається часом фактичного відбуття цих покарань;

- винних військовослужбовців засуджено до покарання на гауптвахті замість арешту. Час дії судимості визначається фактичним відбуттям покарання на гауптвахті;

- винних осіб засуджено до покарання у вигляді службового обмеження для військовослужбовців або тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців. Час дії судимості визначається часом виконання цих призначених видів покарань;

- винних осіб засуджено до штрафу у певному розмірі або до так званих строкових покарань за вчинення нетяжкого, тяжкого або особливо тяжкого. У такому разі час перебігу судимості складається із двох складових частин. Судимість має місце протягом строку призначеного покарання, а також строку судимості після його виконання (відбування). Ці варіанти перебігу часу судимості вбачаються зі змісту положень, визначених у п. 5, 6, 7, 8, 9 ч. 1 ст. 89 КК України;

- винних осіб засуджено до основного і додаткового покарання. За такого варіанту час перебігу судимості поширюється на виконання основного та додаткового покарань (ч. 1 ст. 90 КК України).

Окремі з наведених компонентів міри судимості можуть бути проілюстровані таким прикладом. Так, у випадку засудження особи за вчинення кримінального проступку реальна міра судимості (обсяг, умови наступу, час дії тощо) залежить як від категорії кримінального правопорушення, так і від виду і розміру індивідуалізованого покарання покладеного обвинувальним вироком суду за його вчинення. Тому, скажімо, призначення штрафу у розмірі двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за вчинення вперше крадіжки, передбаченої ч. 1 ст. 185 КК, складає ту міру судимості (*її переважно невеликий обсяг та час дії*), яка реалізується, скажімо, протягом строку виконання цього виду покарання відповідно до ч. 1 ст. 26 КВК, оскільки після виконання покарання через добровільну своєчасну сплату штрафу протягом місяця з дня набрання обвинувальним вироком суду чинності судимість за вчинення цього кримінального проступку автоматично припиняється через її погашення (п. 2-1 ч. 1 ст. 89 КК).

Отже, робимо висновок, що загальноправові та кримінально-правові обмеження, обтяження та заборони судимості, будучи проявом інших відмінних від покарання заходів кримінально-правового характеру, так само як і покарання підлягають індивідуалізації обвинувальним вироком суду, що набрав чинності. Така індивідуалізація обумовлена категорією вчиненого кримінального правопорушення (злочину або кримінального проступку);

ступенем тяжкості вчиненого злочину та формою його вини (умисний або необережний нетяжкий, тяжкий або особливо тяжкий злочин), характером вчиненого кримінального правопорушення, а також призначеним покаранням із дотриманням принципу його індивідуалізації. Її наслідком є конкретна міра судимості. Вказане також дозволяє стверджувати, що у механізмі реалізації кримінальної відповідальності, зокрема на стадії її покладання (індивідуалізації), одночасно здійснюється й покладання певної міри судимості (обсягу, умов застосування, часу дії) єдиною можливою формою вираження якої є обвинувальний вирок суду, що набрав чинності.

У зв'язку з цим, спробуємо висунути наукову гіпотезу, що застосування судимості, – це державно-владна діяльність уповноважених органів та осіб, які їх представляють, що зводиться до іманентного покладання за вчинення кримінального правопорушення (вперше або знову протягом строку судимості) певної міри визначених законом загальноправових та кримінально-правових обмежень, обтяжень та заборон на особу, засуджену обвинувальним вирок, що набрав чинності.

Доречно зазначити, що застосування судимості за вчинення певних кримінальних правопорушень зумовлює також обов'язкове зазначення в обвинувальному вирокі суду рішення про включення інформації про обвинуваченого у скоєнні кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи до Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи. Це певною мірою додатково та водночас яскраво засвідчує ступінь конкретизації певної міри загальноправових та кримінально-правових обмежень, обтяжень та заборон судимості, що покладаються на особу, засуджену обвинувальним вирок, що набрав чинності, за вчинення подібних кримінальних правопорушень.

Крім того, про ступінь конкретизації міри кримінально-правових обтяжень та загальноправових обмежень або заборон судимості, що накладаються на особу, засуджену обвинувальним вирок, що набрав чинності, за вчинення кримінального правопорушення з призначенням покарання або без такого призначення (в перспективі) та (або) звільненням від його відбування у зв'язку з випробуванням, додатково засвідчує й включення інформації про наявність у засудженої особи індивідуалізованої судимості до інформаційно-аналітичної системи «Облік відомостей про притягнення особи до кримінальної відповідальності та наявності судимості». Таким чином, процесуальним документом, яким засвідчується застосування судимості (актом застосування) є обвинувальний вирок суду, що набрав чинності, підтверджений витягом про наявність судимості.

Щодо аналізу проблемних питань, які виникають або можуть виникати у суб'єктів правозастосування під час застосування норм про судимість, погашення або зняття судимості, то вони виходять за межі цієї публікації та обов'язково стануть предметом наших подальших наукових розвідок у напрямі популяризації наукового уявлення про судимість як про інший захід кримінально-правового характеру.

Висновки. Підбиваючи підсумок, зазначимо, що за своєю правовою природою судимість, будучи іншим заходом кримінально-правового характеру, є засобом кримінальної відповідальності. Під судимістю слід розуміти комплекс визначених законом загальноправових та кримінально-правових обмежень, обтяжень та заборон, які накладаються на засудженого за вчинення кримінального правопорушення одночасно з призначенням покарання або без такого призначення та (або) звільненням його від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75, 79 КК.

Застосування судимості являє собою певною мірою динамічний, а не статичний аспект буття цього правового явища, результатом якого є відчуття засудженою особою відмінних від покарання несприятливих правових наслідків некарального загальноправового або кримінально-правового характеру. Підсумком застосування судимості є рішення про покладання на засуджену особу визначених законом обмежень, обтяжень або заборон. Особливістю такого рішення є те, що воно не є класичним силогізмом, тобто кінцевим умовивідом, який виводиться з двох підготовчих суджень-засновків. Певною мірою це рішення є іманентно-субсидіарним щодо іншого рішення – висновку про засудження особи обвинувальним вироком з призначенням покарання або без такого призначення та (або) звільненням її від відбування покарання з випробуванням за порушення кримінально-правової заборони. Воно є кульмінацією (завершальною фазою) засудження особи за вчинення кримінального правопорушення обвинувальним вироком, що набрав чинності. У зв'язку з цим, під застосуванням судимості слід розуміти державно-владну діяльність уповноважених органів та осіб, які їх представляють, що зводиться до прийняття рішення про покладання за вчинення кримінального правопорушення (вперше або знову протягом строку судимості) певної міри визначених законом загальноправових та кримінально-правових обмежень, обтяжень та заборон на особу, засуджену обвинувальним вироком, що набрав чинності. Процесуальними документами, якими засвідчується покладання конкретної міри судимості на засуджену особу, є обвинувальний вирок суду, що набрав чинності, та витяг про наявність судимості.

У механізмі реалізації кримінальної відповідальності застосування судимості здійснюється на стадії покладання кримінальної відповідальності. Це означає, що судимість одночасно з кримінальною відповідальністю підлягає індивідуалізації під час правозастосовної діяльності. Відбувається така індивідуалізація судимості порівняно з індивідуалізацією кримінальної відповідальності механічно. Але у будь-якому разі необхідно розрізняти індивідуалізацію судимості і врахування негативних наслідків судимості під час прийняття інших будь-яких рішень, пов'язаних, зокрема, з призначенням покарання та застосуванням інших заходів кримінально-правового характеру.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2022

Sergiy M. GUSAROV,

Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

Andrii M. YASHCHENKO,

Doctor of Law,

(Kharkov National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

CONCERNING THE QUESTION OF THE ESSENCE OF A CONVICTION AND ITS APPLICATION IN THE MECHANISM OF IMPLEMENTATION OF CRIMINAL LIABILITY

The article is devoted to clarifying the issue of the essence of a criminal record, its concept and signs, criteria for systematization of legal restrictions, burdens or prohibitions of a criminal record, as well as the concept and features of the application of norms about a criminal record in the mechanism of implementation of criminal responsibility and drawing up on this basis its own generalized conclusions that would contributed to the expansion of the scientific understanding of the criminal record as a type of other measures of a criminal legal nature. By its legal nature, a criminal record, being another measure of a criminal-legal nature, is a means of criminal responsibility. A criminal record should be understood as a complex of general and criminal law restrictions, burdens and prohibitions defined by law, which are imposed on a person convicted of a criminal offense simultaneously with the imposition of a punishment or without such an imposition and (or) his release from serving a sentence with probation on the basis of Art. 75, 79 of the Criminal Code.

Keywords: *criminal record, criminal law measures, application of a criminal record, individualization of a criminal record.*